

LA QUOTIDIANA

FMR Fundaziun Medias Rumantschas, Via da Masans 2, 7000 Cuir, 081 544 89 11, redacziun@fmr.ch

Scuol: nova canorta sper chasa d’attempads
*Il project – purtà finanzialmain da la vischnanca – duai promover il barat tranter las generaziuns.***Pagina 9**

Led da mintga pumpier
*Il cumandant dal Corp da pumpiers Sumvitg-Trun, Roger Keller, è led da mintgina e mintgin che presta il servetsch da pumpier.***Pagina 6**

FMR FUNDAZIUN
| MEDIAS
RUMANTSCHAS

 südostschweiz

LECTURA RUMANTSCHA

DAVID TRUTTMANN/FMR

Ma porta ina «curtauna»!
Tge è «ina curtauna»? Sas ti quai? – Jau en mintga cas n’hai gi nagin’idea, fin ch’in collega m’ha tradi il misteri. Ina «curtauna» vegniva duvrada pli baud quasi mintgadi. Il Museum Regiunal Surselva (MRS) rimna e preschenta tals objects d’antruras, schebain ch’il museum a Glion è gist vegnì svidà dacurt – per al emplenir bainprest puspè – cun in nov concept museal. La directura dal MRS, *Ursina Jecklin Candrian*, vul metter paissa sin l’intermediaziun, sin declarar las chaussas. Tgi sa, forsa vegn lura era declarada la funcziun da la «curtauna». **Pagina 5**

Sch’ils uffants fan rir ils vegls
Avant in tempet hai jau vis in film documentar englais che ha mussà plirs experiments en ina chasa d’attempads. Quels experiments han cumprovà quant bain ch’i fa a las persunas pli veglias d’interagir cun uffants – da giugar, discutar e rir ensemen. Igl è bain pussaivel ch’in tal model cun blier barat tranter las generaziuns datti en 4–5 onns er a Scuol. Là è numnadamain planisada ina nova canorta gist sper la chasa per persunas attempadas. **Pagina 9**

Scuol vul construir ina canorta che porscha in barat tranter las generaziuns.
FOTO MICHAEL STEINER

La gliעד motivada al spurtegl
Cura es ti i la davosa giada per raps sin banca? – La digitalisaziun, ils bancomats ed ils telefonins remplazzan ils spurtegl. Ch’i valia tuttina la paina da visitar da temp en temp la gliעד davos il fanestrigl da las bancas – almain tar la Banca Chantunala Grischuna (BCG) – quai è l’opiniun da *Heinz Huber*. En l’intervista cun la FMR ha declarà il nov president da la BCG: «La gliעד è fitg motivada.» – Sche pia, subito sin banca! **Pagina 3**

Tgi sa zuppa davos il bancomat? – «Gliעד motivada.» SOMEDIA

E dal rest: Savevas ti ch’il chantun Grischun è in dals pli gronds cultivaturs da safran en Svizra? Quel vegn racoltà p.ex. a Müstair, a Sagogn ed a Tumegl. Perquai bun appetit (pagina 11) cun il risot da quest onn!

In museum che vul ir el futur

Il plaid «museum» tuna da vegl e da puorla. Malgrad ch’igl ei ina instituziun impurtonta per l’identitad d’ina regiun. Las jamnas vargadas ein biaras dallas 40 stanzas dil Museum Regiunal Surselva sesvidadas. Cun in museum «niev» va l’instituziun naven dil zercladur 2026 el futur e presenta la DNA dalla Surselva.

AUGUSTIN BEELI/FMR

Gl’onn 1872 han ins fundau il Museum retic a Cuera e las regiuns ein suandadas quei exempel. Varga 150 onns pli tard sededicheschun varga 80 casas al vargau cultural, economic e social da vischnauncas e valladas. Aschia era il Museum Regiunal Surselva (MRS). Aviarts gl’onn 1988 ei quel buca schi vegls. Cun bie-bein 10 000 objects posseda el denton rauba da mistregn, puresser e tenercasa. «Sch’ins vegn en

«En nossa casa dueien ins saver emprender d’enconuscher la DNA dalla Surselva.»

Ursina Jecklin Candrian, menadra Museum Regiunal Surselva

nossa casa, dueigien ins saver emprender d’enconuscher la DNA dalla Surselva», gi *Ursina Jecklin Candrian*. La menadra dil MRS mane-gia il museum «niev» ch’ei en vesta naven dil zercladur 2026. Las davosas jamnas ha ella, en-semen cun sia squadra ed ils luvriers commu-nals da Glion, svidau ina gronda part dallas 40 stanzas. L’exposiziun nova vul mussar allas vi-sitaders ed als visitaders la Surselva. El museum dil futur ein buca tuts objects en vitrinas, ins astga era prender enta maun els. **Pagina 5**

«... egn’atmosfera digl tutafatg unica,
amplanida da la savur da vegn tgòld a hotdogs frestgs.»

Las fieras d’advent – sco quella dad Andeer – èn er in plaschair per nas fins. – Pagina 10

L’aur cotschen da la Tumleastga è racolt

Il pur tumleastgin Othmar Caviezel cultivescha dapi 13 onns safran a Tumegl. Quest atun han el e ses team damai racolt en Tum-leastga per la 13avla giada las flurs safran – che vala era sco «aur cotschen». Ils fils cotschens racolts cun gronda pazienza e stgar-plinads mintgamai a maun èn vegnids setgentads e magasinads en il stgir. Là restan els fin la fin da l’onn u l’entschatta da schaner. Pir lura è il safran pront per la vendita. Ed or da «l’aur cotschen» tumleastgin datti perfin pralinas! (fmr)

Pagina 11

Igl pionier da la safràna tumleatstegna Othmar Caviezel durant la racolta da sieus or cotschen. FOTOS PAULA CAVIEZEL

La racolta da safràna a Tumegl e sut tetg

Igl pionier da safràna tumleatstegna, Othmar Caviezel da Tumegl, à racolto uon par la 13avla geada safràna c’el fa vanal an furma spira near elavurada an plirs products, igls quals fan nova parada an pacatadis novs.

BARTOLOME TSCHARNER/FMR

Igl e 13 ons c’igl interprendider a pur *Othmar Caviezel* cultivescha safràna sen sieus er a Davos Dusch sur Tumegl. Da cultivar safràna e el vagnieu animo igls ons ‘90, a caschùn da vacàzas agl vitg valesan da Mund ca valeva sco «unic liac da la safràna» an Svizra. Suainter egn ple lùng taimp da preparativas a la tscheartga da tschagulas adatadas àl antschiert igls 2012 da cultivar safràna an Tumleatstga ca para adadata par quella.

Quels gis à Othmar Caviezel schino la 13aval racolta. Quella e betga gartageada sco lezas digls ons passos. Dantànt ca la racolta digl on passo e stada egn da record ca gli à purto var egn kilo safràna da las radund 500 000 tschagulas, e’gl sto uon me biabagn la measadad. Quegl e da muntada par sieus manaschi an vesta a la racolta fadiusa, par la quala el impiegava igls ons passos antocen 16 parsùnas a ca racoltavan mintga gi trànter 10 000 a 16 000 flurs, da las qualas igl vean scarplieu tres antocen sis fils cotschens digl pistil. Igls ezs cuntegnan la speztga da la safràna.

Besclas spezialas pigl cuntegn custevel

Quest atun àn las flurs antschiert a flurir gea igls 1. d’october, peia var otg gis ple bòld c’oters ons. La racolta varieava trànter 3000 a 6000 flurs par gi. Igls fils cotschens racoltos

cun grànda pazentzga vignan alura setgantos da notg a temperaturas da 30 antocen 35 gros. Igl gi sessur vignani magasinis agl stgir d’egna trucla d’aluminim antocen la fegn digl on ne l’antscheata da schaner. Alura vean la safràna spira pacatada an besclas da 120 miligramms ne an purziùns dad egn antocen plirs grams – a fatga vanala.

Parquegl ca Othmar Caviezel cultivescha da maniera biologica, venda el sia safràna ear an besclas spezialas: las purziùns pintgas an egn bescleta sarada cun clacùn – ascheia samante-egna igl aroma – a las quantitads pli gràndas an egn bescla nera ca lascha betga penetrar glisch par betga donagear la calur da la speztga.

La vendita vomi fetg bagn, gi igl pionier da la safràna tumleatstegna. La grànda part vendi el ozigligi via internet. Mo la safràna tumleatstegna po ear vagnir cumprada an otg stizùns da la valada, a fieras agls vitg a tier igl cultivatur sez c’à danov er egn pagina d’internet.

Plaschevel ambaladi pigl or cotschen

Sia purschida cumpeglija sper la safràna spira, sal da safràna, trefigl-tschagrùn a pralinas da safràna – produtgeadas da la renumada Casa Nobile a Bätterkinden – a d’egn on annà ear gervosa da safràna. Leza brassa Othmar Caviezel cun egn bierer professiunal mintgame an pintgas quantitads.

La feglia *Paula* à stgafieu egn nov pacatadi pigls products da safràna da sieus bab. «Par me

e’gl sto impurtànt da stgafir anzatge plaschevel, ca safa bagn cun la safràna ca deriva digl Oriaint», gi la dissigneadra da products. Quegl expriman igls musters giagls segls pacatadis, mussànd mintgame ornamentals da flurs stilisadas digl cuntegn.

Othmar Caviezel aczentuescha ear la muntada medizinala da la safràna ca rinforzi la nearva a vegi egn efect antidepressiv. Quegl eari ancunashaint gea digl taimp antic.

La qualitat vean examinada

Ear uon à Othmar Caviezel fatg controlar sia safràna digl «Institut svizer par l’examinaziùns da qualitat» a Dietikon ca urainta la spireztga, la calur a la qualitat da seas products, da maniera c’igls cumpraders vegian la garanzeia par products da buna qualitat.

Plenavànt e el a la tscheartga d’egn nov er, parquegl c’igl taratsch digl er actual segi sduvro suainter dudesch ons a betga ple adato par cultivar safràna. Pigl mumaint e quel clos cun egn closira da dus meters òltezta, par ca las salvaschegnas schmaglian betga la figlia da la safràna. Digl november antocen la fegn da marz e quella agl stadi da la fotosintesa, quegl vut gir, la figlia produtgescha l’energeia par la proxima racolta ca s’acumulescha da stad an las tschagulas.

Othmar Caviezel e intenziuno da mantaner sia produciùn da safràna tumleatstegna ear igls ons vagnaints.

Igls tres antocen sis fils digl pistil cuntegnan la speztga. Quels àn da vagnir scarplieus a mán, quegl ca caschùna igl prezi òlt.

La racolta da safràna dad Othmar Caviezel ampurtava igls davos ons presapoc egn kilo. Quest atun àl racolto me biabagn la measadad.

IL TGIT SUTSILVAN

VEULDEN

Provas digl cor ad hoc par Silvester

Igl taimp d’advent à antschiert ad igl Silvester s’avaschegna. Sco igls ons passos vean puspe furmo la fegn da december a Veulden egn cor ad hoc pigl cànt d’on vegl. Ear uon vean quel dirigieu da *Manuel Oertli* c’anvida la populaziùn da Veulden da far part da que cor. Igl program da quel on cumpeglija tschentg canzùns veglias a dus novas. Igl cànt vean aviect cugl canon «Wenn einer alleine träumt». Tier las tres canzùns rumàntschas vean aschunto danov «In siemi». Igl cànt rumàntsch vean interrut cun igl «Stuckli-Jutz» da la Svizra Zentràla. A la fegn vean canto «Dona nobis pacem». (fmr/bt)

Las duas provas digl cor ad hoc an liac igls 29 a 30 da december 2025.

TUMLEASTGA

Curs par ornitologia tgampestra

Tge utschi e quegl? FOTO ANNINA SCHREICH

L’Uniùn pigl schurmetg da natira ad utscheals Mantogna/Tumleatstga porscha igls 2026 egn curs da basa par ornitologia tgampestra par interessentas ad interessents ca vutan vagnir a saver daple sur digls utscheals da regiùn cun observar els agl liber near tarlànd lur canzùns. Igl curs cunsista da tschentg seras d’instrucziùn teoretica a tschentg excursiùns tanor igl spazi da viver da singuls utscheals.

Durànt la scolaziùn teoretica vignan preschantos igls spazis da viver tipics digls noss utscheals, lur moda da viver a lur tgànt tipic. A las excursiùns vean exerzito d’observar els ordafora. Ign amprenda da disfrantzgear an tut var 90 dife-raits utscheals da la regiùn. Par far que curs dovr’igl nignas ancunashientschas preliminaras – me interess ad egn spivel lùng. Las seras da teoreia àn liac a Tusàn, las excursiùn agl danturn manivel. Que curs cuza digl marz antocen igl zardcladur 2026 a e la basa pigl curs continuànt dad ornitolog tgampester ca vean purschieu regularmeing a Cuira a cuza egn on a miez. (fmr/bt)

Daple infurmaziùn ad igl program detagliu digl curs en da catar sen la pagina vogelchutz-domleschg.ch.

VIAMALA

Conzert d’advent da la Scola musica

La sonda digls 13 december 2025, a las 19.30, à liac igl conzert d’advent da Scola da Musica Viamala, an la baselgia re-furmada a Tusàn. I vean canto a suno musica meditativa digls tains da la renaschientscha antocen igls gis dad oz cun la geia, igl violontschelo, la flauta, l’arpa, la ghitarra a l’orgla: Igl e puspe tains pigl conzert d’advent da la scularas ad igls sculars da la scola da musica. La furmaziùn cun arpas a flautas vean a sunar canzùns spiritualas da Johann Sebastian Bach. Quella cumbinaziùn instrumentala lascha parer las melodeias ancunashaintas da maniera mai uvida. Da la rimnada d’Anthony Holborne resùnan tschentg tocs, sunos digl ensemble da flautistas ca datan legrevla expressiùn a la musica ritmica a polifona da que cumponist angles da la renaschientscha.

Egn evenimaint auditiv spezial vean a davantar l’aria da la cantata da Nadal da Georg Philipp Telemann: Acumpagneada da duas flautas a sustanida digl bass cuntinuo detgànta la sopranista igl sieus plascher da la naschientscha da Jesus. Duas parts d’egna sonata par violontscheloo ad orgla da Benedetto Marcello ad igl andante par arpa solistica digl cumponist tschec-franzos Johann Baptist Krumpholz für Harfe solo completeschan igl program. Pigl cuncontrast procura la «Musica viglia» digl 20avel tschantaner par orgla, arpa ad igl duo da ghitaras. Igls seas tùns fegns intgantàn a magnan an la quietzia nataleztga.

L’antrada e libra, la colecta va an favur digl Fund da stipendis da la Scola da musica Viamala. (fmr/bt)

Agl «Tgit sutsilvan» dat la redacziùn da la FMR eanda par eanda egn sguard sen pintgas a gràndas novitads or digl teritori sutsilvan. La FMR selecziunescha a redaga quels texts a publitescha els an La Quotidiana.